

**UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
PEDAGOGICKÁ FAKULTA**

**OSOBNOSŤ VYCHOVÁVATEĽA A UTVÁRANIE INTERAKČNÝCH
VZŤAHOV VO VÝCHOVNEJ SKUPINE**
Bakalárska práca

Študijný program: Pedagogika
Školiace pracovisko: Katedra pedagogiky
Školiteľ: PaedDr. Lívia Fenyvesiová, PhD.

Nitra 2011

Ladislav Holló

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Pedagogická fakulta

ZADANIE ZÁVEREČNEJ PRÁCE

Meno a priezvisko študenta: Ladislav Holló
Študijný program: pedagogika (Jednoodborové štúdium, bakalársky I. st., denná forma)
Študijný odbor: 1.1.4 pedagogika
Typ záverečnej práce: Bakalárska práca
Jazyk záverečnej práce: slovenský

Názov: Osobnosť vychovávateľa a utváranie interakčných vzťahov vo výchovnej skupine

Anotácia: Práca bude teoreticky vymedzovať pojem interakčný štýl vychovávateľa, jeho typológiu a vplyv na osobnosť dieťaťa vo výchovnej skupine. Osobitá pozornosť bude venovaná možnostiam ovplyvňovania interakčných vzťahov v skupine jednotlivými prejavmi interakčných štýlov.

Školiteľ: PaedDr. Lívia Fenyvesiová, PhD.
Oponent: PaedDr. Jana Hanuliaková, PhD.
Katedra: KPG - Katedra pedagogiky
Vedúci katedry: prof. PhDr. Viera Kurincová, CSc.
Dátum zadania: 19.10.2009

Dátum schválenia: 30.11.2009

prof. PhDr. Viera Kurincová, CSc.
vedúci/a katedry

Abstrakt

Holló Ladislav: *Osobnosť vychovávateľa a utváranie interakčných vzťahov vo výchovnej skupine* / Bakalárska práca / Ladislav Holló. Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. Pedagogická fakulta. Pedagogika./

/ Školiteľ: PaedDr. Lívia Fenyvesiová, PhD., Nitra. 2011/

Predkladaná bakalárska práca je venovaná problematike osobnosti vychovávateľa, hlavný dôraz kladie na vzájomné vzťahy medzi vychovávateľom a žiakom, ako aj žiakmi navzájom. Práca pozostáva z jednej teoretickej časti, ktorá je rozdelená do dvoch základných kapitol: osobnosť vychovávateľa a interakcie. Prvá kapitola je rozdelená do štyroch podkapitol, ktoré sa podrobne venujú problematike osobnosti vychovávateľa vo výchovnom procese. Druhá kapitola je rozsiahlejšia, je rozdelená do piatich podkapitol. Zameriava sa na dôležitosť interakčných vzťahov v triede, respektíve v školskom klube detí počas edukačného procesu. Vzájomné vzťahy v triede sa výrazne odrážajú vo celom živote žiakov a vychovávateľov, pričom svojim širokým rozsahom ovplyvňujú mnohé súčasti edukácie.

Kľúčové slová:

Charakteristika osobnosti. Interakcia. Interakčné vzťahy. Kompetencie vychovávateľa. Koexistencia. Koordinácia. Kooperácia. Interakčný štýl vychovávateľa. Sociometria. Interakčná analýza.

Abstract

Holló Ladislav.: *Tutor's personality and the formation of interactional relations in an educational team.* / Ladislav Holló. Constantine the Philosopher University in Nitra.

Faculty of Education Department of Pedagogy. /

/ Supervisor : PaedDr. Lívia Fenyvesiová, PhD., Nitra. 2011 /

The submitted bachelor theses is devoted to the issue of personality of a tutor, principal emphasis on the interaction between educators and students, as well as the students themselves. The work consists of one theoretical part, which is divided into two chapters: an educator's personality and interaction. The first chapter is divided into four subheads, which deal with the tutor's personality in the educational process in detail. The second chapter is more extensive and is divided into five sections. It focuses on the importance of interactive relationships in the classroom, or in a school club during the educational process. Mutual relations in the classroom are strongly reflected in the lives of pupils and their educators, with its wide impact on many components of education.

Keywords:

Personality characteristics. Interaction. Interactive relationships. Tutor's competence. Coexistence. Coordination. Cooperation. Interaction style of an educator. Sociometry. Interaction analysis.

OBSAH

Úvod	6
1 Osobnosť vychovávateľa	7
1.1 Štruktúra a utváranie osobnosti	7
1.2 Osobnosť vychovávateľa a požiadavky kladené na jeho osobnosť	9
1.3 Vychovávateľova osobnosť z pohľadu žiakov	14
1.4 Práca vychovávateľa zameraná na rozvoj osobnosti žiakov	19
2 Pedagogická interakcia v školskom prostredí	22
2.1 Interakčné vzťahy medzi žiakmi	23
2.3 Charakteristika interakčného štýlu učiteľa, vychovávateľa	25
2.4 Diagnostikovanie sociálnych vzťahov v skupine	28
Záver	31
Zoznam použitej literatúry	33

ÚVOD

Bakalárska práca je venovaná tematike osobnosti výchovného pracovníka školského klubu. Ak chápeme školský klub ako inštitúciu, v ktorej sa uskutočňuje príprava na vyučovanie a rozhodujúca časť výchovy žiaka popri škole a rodine, potom postavenie a úlohu vychovávateľa v ňom musíme hodnotiť ako rozhodujúci výchovný činiteľ.

Práca je zameraná hlavne na psychologické aspekty poznávacieho procesu. Predpokladáme, že medzi vychovávateľom a žiakmi sa vytvorí dobrý vzťah. V súlade s tým učí vychovávateľ žiakov pri všetkých činnostiach utvárať si kladné citové vzťahy k prírode a spoločenskému prostrediu. Pomáha im utvárať správne medziľudské vzťahy. Organizuje aktívnu účasť žiakov tak, aby sa stala zdrojom bohatých kladných citových zážitkov. Formuje kladné intelektuálne city, city estetické (zmysel pre krásu), morálne (priateľstvo, dobroprajnosť, ohľaduplnosť). Pomáha žiakom ovládať a kultivovať citové prejavy a tiež správne riešiť konfliktné situácie.

Zámerom bakalárskej práce bolo poukázať na niektoré aspekty výchovného a vyučovacieho procesu v školskom klube v spojitosti s výchovným vplyvom vychovávateľa školského klubu.

Cieľom našej práce bolo bližšie priblížiť problematiku spätnoväzbového vzťahu medzi vychovávateľom a žiakom, ako aj vzťahov medzi žiakmi navzájom. Táto téma je v súčasnosti veľmi aktuálna a podložená množstvom dostupnej literatúry.

Samozrejme nie je možné zaoberať sa zložitou témou interakcie dopodrobna, ale v budúcnosti by sme sa chceli venovať tejto téme aj z hľadiska výskumu. Domnievame sa, že budúcim vychovávateľom môže poskytnúť zaujímavý pohľad do danej problematiky, ktoré môžu využiť v priamej praxi.

1 Osobnosť vychovávateľa

1.1 Štruktúra a utváranie osobnosti

Vzhľadom na zameranie našej práce by sme chceli v tejto práci načrtnúť základné pojmy a problematiku osobnosti.

Pojem „osobnosť“ pochádza z latinského slova „persona“ pôvodne označuje osobu, masku, ktorú si herci nasadzovali pri stvárňovaní úlohy v gréckom a rímskom divadelníctve, ale zvyčajne sa prekladá ako osoba.

Pojem osobnosť v podstate nahradil pojem duše a umožnil tak vyjadriť celistvosť duševného života jednotlivca. V tomto zmysle sa osobnosť chápala ako integratívna jednota jednotlivých zložiek človeka. V spojení s prostredím vytvára osobnosť štruktúrovaný celok, pri formovaní ktorého zohrávajú dôležitú úlohu biologické a sociálne činitele, vrátane výchovy (Durič, L. 1992.).

Pod osobnosťou sa obvykle rozumie konkrétny človek. Aby sa človek stal osobnosťou musí dosiahnuť určitú úroveň duševného vývoja a byť schopný vnímať seba ako jeden celok, odlišného od druhých ľudí.

Podľa „Nekonečného“ pojem osobnosť vyjadruje:

- a. jednotu všetkých čiastkových psychických funkcií,
- b. jednotu učebného diania činnosti
- c. jednotu duševného života a spoločenských podmienok existencie.

Charakteristika vývoja osobnosti v ontogenéze je jedna zo základných teoretických otázok a je významná aj pre pedagogiku. V tejto súvislosti sa riešia najmä otázky determinujúcich činiteľov vývoja, skúma sa vzťah medzi vnútornými a vonkajšími podmienkami vývoja, charakterizujú sa základné formy ontogenetického vývoja, určujú sa vývojové zvláštnosti a z pedagogického hľadiska je významné riešenie vzťahu medzi vývojom a výchovou.

Osobnosť tvorí v podstate jednotný celok. To znamená, že osobnosť je celistvá štruktúra, v ktorej jednotlivé vlastnosti sú vo vzájomnej súvislosti. Netvorí však jednotu úplnú a ustrnutú, ale dynamickú, stále sa narušujúcu a tvoriacu. V osobnosti každého človeka sú rôzne rozpory a konflikty. Pre vývin osobnosti je významný rozpor medzi vlastnosťami, ktoré človek má a ktoré by chcel v priebehu svojho života dosiahnuť. To vedie človeka k ustavičnému sebarozvíjaniu.

Vlastnosti osobnosti sú u jednotlivca stále, trvalé v čase, čo však nevyučuje ich dynamickosť, vývin pod vplyvom zrenia a vonkajších podmienok. Prudký vývin a veľké zmeny osobnosti prebiehajú v detstve. Dospelý človek sa mení pomalšie nielen z vnútorných príčin, ale aj preto, že žije v ustálenejších, pomerne rovnakých podmienkach. Osobnosť ľudí sa môže meniť pestrejšie u tých, ktorí žijú v meniacich sa podmienkach, vyhľadávajú nové podnety, študujú a pod. Nie všetky vlastnosti osobnosti sú rovnako stále alebo menlivé. Napr. vlastnosti temperamentu sú však stabilnejšie než záujmy.

Osobnosť každého človeka je podmienená biologicky aj spoločensky. Podľa J. Švancaru (1967) sú elementárne psychické vlastnosti relatívne silnejšie determinované dedične, kým komplexné psychické funkcie sú plastickejšie vo vzťahu k vonkajším vplyvom.

Veľký vplyv na utváranie osobnosti majú tzv. malé spoločenské skupiny, najmä rodina, pracovná skupina, ale aj rôzne krátkodobejšie skupiny v ktorých sa jednotlivec nachádza v blízkej interakcii s ostatnými. Veľký význam pre tvorenie osobnosti majú vplyvy pôsobiace v detstve.

Osobnosť sa utvára tým, že sa jej jednotlivé zložky sa uplatňujú v činnosti. Napr. rozumové schopnosti sa rozvíjajú v rozumových činnostiach a pod...

Dlhodobejšie zaoberanie sa nejakou špecifickou činnosťou môže vplývať na vlastnosti osobnosti tak, že sa u osoby utvoria určité charakteristické znaky typické pre tú ktorú skupinu ľudí (napr. povolanie učiteľa).

Utváranie osobnosti človeka závisí od podmienok, v ktorých žije. Môže si aktívne utvárať svoje prostredie a meniť ho. Veľký význam pre utváranie osobnosti má aj seba výchova.

Osobnosť má aj svoju štruktúru, ktorá je podmienená schopnosťami, temperamentom, a charakterovými vlastnosťami.

- Temperamentové vlastnosti sa týkajú dynamiky, najmä zrušivosti a sily priebehu duševných procesov, predovšetkým citovej oblasti.
- Charakterové vlastnosti a záujmy vyjadrujú aký vzťah má človek k veciam, k životným hodnotám, aké činnosti si vyberá a za akých podmienok koná.

Schopnosti určujú ako človek dokáže isté činnosti vykonávať.

Každý učiteľ, vychovávateľ vo svojom živote prekoná aj nejakú krízu. Výrazný vnútorný nepokoj, kríza vlastnej identity sa objavuje vtedy, keď si mladý človek začne uvedomovať sám seba, svoje zážitky a nové skúsenosti, nové možnosti a príležitosti, ktoré mu poskytuje okolitý svet. Uvedomuje si nevyhnutnosť rozhodovať sa v rámci daných

možnosti. Vníma, že niektoré voľby zásadne ovplyvnia jeho ďalší život, má obavy z prekážok, nejasností a bráni sa urobiť niektoré kroky, o ktorých tuší, že predurčuje jeho ďalšie smerovanie. (Hargašová, 1992)

Rozhodovanie je ťažké a často strhujúce. Rovnako ako vynútená voľba zaťažuje aj sloboda voľby a s tým súvisiaca nerozhodnosť. Nerozhodný človek je preto nesvoj, ale súčasne si uchováva určitú ilúziu pretrvávajúcej slobody, že si ešte stále môže vybrať z viacerých možností. Ak sa dieťa musí len podrobiť rozhodnutiu iných, nezažije nikdy radosť z úspechu. Niektoré rozhodnutia sa reťazia s ďalšími rozhodnutiami, objavujú sa prekážky a problémy. Každý musí v istom čase urobiť zásadný krok a pobrať sa istým smerom, zmierniť sa s tým, že to druhé, rovnako lákavé musí opustiť. Dôležité je dať dieťaťu možnosť nesmie zvoliť sám.

Problém osobnej identity je predovšetkým problémom vernosti. Človek na prahu dospelosti hľadá a zvažuje, komu a čo má veriť, koho uznávať a čo si vybrať za svoju životnú perspektívu, je to aj problém vernosti sebe. Nechce byť naivným dieťaťom čo verí všetkému, ale chce byť iný ako dospelí, ale súčasne chce aj niekam patriť, len ešte nevie kam. Túži po slobode a originalite.

Kríza hľadania vlastnej identity je spojená s hľadaním zmyslu života, presvedčenia o správnosti niečoho a objavovaní životných perspektív. Je to proces zosúľadňovania svojich vlastných predstáv o sebe, ideálov so skutočným reálne existujúcim svetom. Vonkajší svet sa v očiach dospievajúceho zdá krutý a zlý, alebo až nedokonalý. Každý vo svojich predstavách smeruje k niečomu lepšiemu, dokonalejšiemu čo sa v skutočnosti spravidla končí sklamaním. Ak je človek skutočne precitlivený a nevie vnímať pozitívne javy reality, zmocňuje sa ho smútok a beznádej.

Často si uvedomujeme a citovo prežívame, čo je pre náš ďalší život prijateľné a čo neprijateľné. Podstatu človeka ako osobnosti tvorí preto spojenie seba samého do jednoty citu a vedomia v myšlienke : toto som ja, moje jadro, moja podstata, na ktorú sa navrstvuje všetko ostatné.

1.2 Osobnosť vychovávateľa a požiadavky kladené na jeho osobnosť

Osobnosť vychovávateľa na rozdiel od iných osobností, charakterizujú mnohé znaky a vlastností, ktoré podmieňujú jednak voľbu vychovávateľského povolania, jednak sa utvárajú v priebehu výkonu vychovávateľského povolania.

Osobnostný vzťah vychovávateľa k inými ľuďom sa prejavuje najmä vo výraznej sociálnej upriamenosti. Mala by to byť osobnosť sociálneho typu, ktorá sa vyznačuje citlivým prístupom k inému človekovi, tendenciou stýkať sa s ním, ochotou pomáhať mu obetovať sa. Príznačná pre ňu by mala byť schopnosť „kontaktovať sa“, schopnosť „vcítiť sa“ do psychiky iného človeka.

Charakteristickými znakom vychovávateľovej osobnosti by malo byť úsilie formovať (vychovávať, učiť), vzbudzovať a uspokojovať túžbu po poznaní, sebakultivácii a sebazdokonaľovaní. Pre vychovávateľa by mala byť typická trpezlivosť, najmä v styku s deťmi a s mládežou.

Pre osobitný vzťah vychovávateľa k sebe samému by malo byť príznačné najmä vedomie zvýšených nárokov na vlastnú osobnosť, potreba stáleho sebaovládania, vyplývajúca z potreby byť vzorom, príkladom, z vedomia, že nevychováva len slovom, ale celou svojou osobnosťou. Vlastnosti vychovávateľov osobnosti sa navonok prejavujú najmä v zvýšenom úsilí o sebazvedenie, sebakultiváciu, sebakontrolu, ako aj v celkovom správaní sa v škole i mimo školy.

Pre vychovávateľovu povahu by mala byť typická duševná sviežosť, ochota prijímať nové podnety, idey, cit pre spravodlivosť, životný optimizmus, zmysel pre humor.

Utváranie vychovávateľovej osobnosti závisí predovšetkým od vrodených vlôh, od jeho životných a pracovných podmienok, od intenzity úsilia o sebazvedenie a sebakultiváciu. Vychovávateľova osobnosť sa formuje už počas prípravy na povolania, ale najmä v priebehu vlastnej praxe. Vychovávateľovou osobnosťou ako tvorivého činiteľa vo výchovno-vzdelávacom procese možno jednoducho utvárať, jednoducho je plodom sebakultivácie, dlhodobej a cieľavedomej práce na sebe samom.

Vyhranená vychovávateľova osobnosť sa však formuje až v priebehu výkonu vychovávateľského povolania. Rast a utváranie vychovávateľovej osobnosti závisia predovšetkým od intenzity úsilia ustavične sa zdokonaľovať osobne ako aj vo svojej pedagogickej práci. Úspešnosť sebaformovania vychovávateľovej osobnosti závisí najmä od schopnosti a sklonu zamýšľať sa nad pedagogickou prácou, analyzovať ju, vidieť v nej klady a zápory, odstraňovať nedostatky a vedieť zovšeobecniť vlastnú skúsenosť a tiež tvorivo vyžívať teoretickú a praktickú skúsenosť iných pedagógov. Podstatné je, aby vychovávateľ čo najskôr prejavil úsilie o tvorivé riešenie výchovných situácií s vhodným využívaním výchovných foriem, prostriedkov, postupov a metód.

Nie každý vychovávateľ má predpoklady dosahovať úspechy vo výchovnej práci. Má ich iba taký, ktorý má potrebné vedomosti, osobnostné vlastnosti a spôsoby správania a ktorý svojim spôsobom vie usporiadať celý svoj súkromný i verejný život.

Preto sa na vychovávateľovu osobnosť kladú určité požiadavky.

Medzi základné požiadavky vychovávateľovej osobnosti podľa Havrana (1992) patria:

- všeobecné vedomosti vychovávateľa – jeho vedomosti by mali byť širokošpektrálne, ktoré by vedel vhodne uplatniť vo svojej pedagogickej práci.
- odborná skúsenosť vychovávateľa – vyžaduje okrem teoretickej poznatkov aj určité praktické skúsenosti
- vytváranie optimálnych podmienok prispôsobené vychovávanému a zároveň snaha odstraňovať chybné činnosti
- nevyhnutnou podmienkou je láska k deťom a mládeži, láska k žiakom plodí u vychovávateľa úsilie porozumieť im, poradiť im, pomôcť, prejavovať o nich starostlivosť
- popri sebaovládaní sa od vychovávateľa vyžaduje značná miera trpezlivosti.
- spravodlivosť voči všetkým žiakom.
- úcta žiakovej osobnosti (napr.: neponižovať žiaka, nezosmiešňovať ho a pod...)
- vzájomná dôvera – najmä vychovávateľova dôvera v žiaka, ktorá je aj prejavom úcty žiakovej osobnosti
- vytváranie uvedomeného vzťahu a lásky k pedagogickej práci – pre vychovávateľova je príznačná svedomitosť a dôslednosť v plnení svojich povinností.
- vedieť správne využívať pedagogický takt.
- vedieť organizovať činnosti.
- vyžaduje individuálny prístup k jednotlivcom – dôležité je, aby dokonale poznal každého žiaka, s akými vlastnosťami a danosťami žiak disponuje, čo napomáha k rozvíjaniu a formovaniu žiakovej osobnosti.
- tvorivosť vychovávateľa. Vychovávateľ nemôže pracovať vo svojej práci len podľa návodov a postupov iných, ale má uplatňovať skúsenosti iných, pričom má neprestajne prejavovať vlastnú tvorivosť a vynachádzavosť.
- optimizmus a zmysel pre humor je ďalšou požiadavkou na vychovávateľa, ktorý má byť vhodne a v správnej miere uplatnený
- usporiadaný súkromný život vychovávateľa a potláčanie svojich osobných problémov, ktoré môžu podstatne narušiť jeho osobné pedagogické pôsobenie a škole.

- hlboké poznanie cieľov výchovného pôsobenia, spojené s bytostnou angažovanosťou v prospech ich realizácie v práci s deťmi a mládežou
- dôkladné vedomosti o metódach výchovnej práce
- trpezlivo vymedzenie a hodnotenie významu vlastného vychovávateľovho pôsobenia v širšom komplexe vplyvov, ktorým je dieťa vystavené
- spôsobilosť včleniť sa do vychovávateľského kolektívu ako platný člen, ktorý má spoločný podiel na výchovnej klíme a úrovni práce výchovného zariadenia
- podrobovať svoju osobnosť, prácu i dosiahnuté výsledky kritickej sebareflexii a trvalo ich zdokonaľovať

Z hľadiska špecifických požiadaviek na výchovu vo voľnom čase môžeme rozdeliť schopnosti do dvoch kategórií : *všeobecné schopnosti* a *špeciálne schopnosti*.

Všeobecné schopnosti zaraďujeme do troch základných zložkách:

- a.) teoretickej – všeobecný, pedagogicko-psychologický prehľad, orientácia sociálnych, umeleckých, kultúrnych, prírodovedných, technických a iných odborných problémov.
- b.) praktickej – prejavuje sa pri riešení konkrétnych problémov, pri realizácii projektov, pri tvorbe propagačných materiálov a praktických ukážok pre deti.
- c.) sociálnej - prejavuje sa vo vzťahu pedagógom, organizáciám a inštitúciám, k sociálnym skupinám a k občianskym združeniam. Patria sem aj základné pracovné návyky, ako disciplína práci dôslednosť práci a schopnosť rozhodnúť sa a rozhodnutie realizovať.

Medzi *špecifické schopnosti* zaraďujeme:

- schopnosť vytvárať podmienky pre prácu záujmových útvarov, športových družstiev a pod.
- schopnosť tímovej spolupráce
- schopnosť vyberať si spolupracovníkov
- schopnosť motivovať spolupracovníkov, deti a mládež
- schopnosť riešiť komplexné úlohy tvorivým spôsobom
- schopnosť hodnotiť správnosť, prijateľnosť, použiteľnosť nových informácií
- schopnosť sebakontroly a kontroly
- schopnosť riešiť praktické úlohy vo všetkých oblastiach záujmových činnosti.

Sociálne role vychovávateľa

Osobnosť vychovávateľa je determinovaná vysokými profesijnými parametrami. Požadované sú mnohostranné vedomosti, pozitívne osobné vlastnosti, široko rozvinuté schopnosti a zručnosti.

M. Zelina a ďalší autori vychovávateľa, pedagóga voľného času charakterizujú rôzne roly, ktoré bežne plní a v ktorých pôsobí vychovávateľ ako:

- poradca detí – pomáha žiakom a rodičom racionálne využívať voľný čas
- diagnostik – rozoznáva vlastnosti aj správanie žiakov
- podnecovateľ - stimulátor – podnecuje rozvoja osobnosti
- pomocník-facilitátor – pomáha, uľahčuje, výchovu
- rozhodca-arbiter – rozhoduje v sporných otázkach medzi deťmi
- emocionálny-satisfaktor – pomáha deťom prežívať radosť a uspokojenie
- koordinátor a integrátor – zodpovedá za fungovanie celého výchovného procesu
- organizátor a poradca voľnočasových aktivít žiakov.
- administrátor – slúži pri organizovaní činnosti v spolupráci s rozličnými zariadeniami, organizáciami
- dramaturg – vyberá riadi, zabezpečuje program voľného času žiakov
- reedukátor – organizátor prevýchovy problémových a mravne narušených jednotlivcov
- výskumný pracovník – spolupracuje vedecko-výskumnými inštitúciami ktoré sa zaoberajú problematikou výchovy, otázkami voľného času.(Zelina, 1995, Masariková, 2002, Spousta, 1996)

Vychovávateľstvo je povolanie a poslanie v pravom zmysle slova, ktoré sa vyžaduje tvorivých a zanietených odborníkov. O výchove sa hovorí, že je to veda aj umenie.

V porovnaní s učiteľom pracuje vychovávateľ v špecifických podmienkach. Všetko závisí od jeho dobrej teoretickej prípravy, kreativity a primeranej pracovnej klímy.

Vo výchove by mali pôsobiť iba dobrí odborníci a „umelci“, ktorí sú schopní zaujať a získať deti k aktívnej účasti a tvorivej činnosti, k spolupráci na rozvoj vlastnej osobnosti a byť pre nich príťažlivým vzorom.

Všeobecne sa uznáva, že rozhodujúcim činiteľom je v škole učiteľ, vo výchove a vo voľnom čase vychovávateľ – pedagóg – edukátor.

Každý vychovávateľ je svojim spôsobom osobnosťou, ktorí sa počas svojho života rozvíja a formuje. Z tohto hľadiska nepoznáme dva rovnaké typy osobnosti.

Podľa štýlu výchovnej práce vychovávateľa s deťmi rozlišujeme nasledovné typy:
Autokratický typ - málo rešpektuje želania a potreby detí, poskytuje im málo samostatnosti a iniciaty. Príkladom je veľmi prísny vychovávateľ, ktorý nenecháva deťom takmer žiadnu voľnosť, nikdy nepripustí diskusiu a pravdu má vždy len on.

Liberálny typ – riadi detí málo alebo vôbec, nekladie priame požiadavky. Neposkytuje žiakom normy a požiadavky, ktoré sú dôležité z hľadiska utvárania ich charakteru.

Demokratický typ – podporuje iniciatívu detí, pôsobí skôr príkladom než trestami a zákazmi, diskutuje o spoločnej práci. Je to štýl netradičný a pre vychovávateľa náročnejší, no o to efektívnejší.

Vychovávateľ má byť predovšetkým výchovnou autoritou, ktorá je založená na daných vedomostiach, zručnostiach, návykoch, spôsobilostiach a na záujme o dieťaťa.

Podľa štýlu výchovy rozlišujeme tieto typy:

Výchova úspechmi – láska a veľký stupeň akcelerácie dieťaťa, vysoké požiadavky, náročnosť, častá kontrola a odmeny.

Liberálna výchova – láska a akceptácia, nízke požiadavky, zriedkavá kontrola, odmeňovanie nadmieru.

Starostlivá výchova – silná láska a akceptácie, empatia, nízke požiadavky, častá kontrola, odmeňovanie.

Demokratická výchova – láske a akceptácii sa kladú vysoké požiadavky, zriedkavá kontrola, čo je prejav dôvery a odmeňovanie.

Rigorózný autokratizmus – nepriateľstvo, vysoké požiadavky, častá kontrola, trestanie ako hlavný spôsob vplyvu na dieťa.

Punitívny autokratizmus – veľký stupeň nepriateľstva, chýba empatia a akceptácia, vysoké požiadavky, častá kontrola a trestanie príležitostný.

Aristokratizmus – nepriateľstvo, chýba akceptácia a empatia, zriedkavá kontrola a trestanie.

Zanedbávajúca výchova – nepriateľstvo, chýba akceptácia, nízke požiadavky, zriedkavá kontrola ako prejav nezájmu, chýbajú tresty aj odmeny zavrhujúca.

Odmietavá výchova – nepriateľstvo, chýba akceptácia a empatia, nízke požiadavky, zriedkavá kontrola, prísne tresty.

1.3. Vychovávateľova osobnosť z pohľadu žiakov

Podľa Pávkovej (1999) je postavenie vychovávateľa v porovnaní s učiteľom odlišné. Keďže vo svojej práci nie je viazaný učebnými osnovami, môže vychádzať v plánovaní činnosti a aktivít z potrieb a záujmov detí. Vychovávateľ by mal čo najmenej prikazovať a zakazovať, viac odporúčať, usmerňovať, facilitovať a podporovať.

Na základe uvedeného je možné uviesť niektoré špecifiká pedagogickej komunikácie vo voľnom čase detí a mládeže:

- možnosť zmeny priestorového rozmiestnenia komunikujúcich tak, aby podnecovalo ich aktivít
- príležitosť pre deti a mládež spontánne prejaviť svoje názory, postoje a pocity
- možnosť využívať čo najpestrejšie formy práce
- dostatok príležitosti k individuálnym kontaktom medzi vychovávateľom a dieťaťom
- nutnosť a možnosť prispôbiť informácie momentálnej úrovni výkonnosti jednotlivcov
- príležitosti hovoriť s deťmi a mládežou o tom, čo ich zaujíma, o ich starostiach a problémoch
- dostatok času na to, aby si vychovávateľ všimol aj prejavy neverbálnej komunikácie detí
- veľký význam neverbálneho spôsobu komunikácie
- dôraz na citové aspekty vzťahu medzi vychovávateľom a deťmi alebo mládežou.

(Pávková, 1999)

Najväčšími vnímateľmi vychovávateľovej osobnosti sú vlastne žiaci.

Oblíbení vychovávateľa hlboko vplývajú na žiakov, preto sa žiaci radi a ochotne podrobujú ich výchovnému pôsobeniu a konajú v duchu ich požiadaviek. Vychovávajú predovšetkým vlastným príkladom, ich osobné vlastnosti sa stávajú vzorom pre sebvýchovu žiakov, najmä v puberte a v adolescencii. Na dobrých vychovávateľov nikdy nezabúdame.

Vychovávateľa s malou autoritou majú obyčajne iba slabý výchovný vplyv na žiakov. Žiaci na neoblíbených vychovávateľov rýchlo zabúdajú, ich výchovné pôsobenie ostáva bez stopy.

Kvalita vychovávateľovej osobnosti má formujúci vplyv nielen na utváranie osobnosti jednotlivých žiakov, ale aj na vzájomné vzťahy žiakov v triede. Napr.: vychovávateľ, ktorý pre svoje záporné vlastnosti robí v triede protekciu, negatívne ovplyvňuje aj vzťahy v triednom kolektíve, vzbudzuje u žiakov podlízavosť, závisť, škodoradosť, a pod. Vychovávateľ, ktorý sa správa k žiakom neúctivo, podnecuje svojich žiakov, aby sa navzájom správali tiež neúctivo.

Vychovávateľova osobnosť ovplyvňuje aj vzťahy žiakov k vychovávateľovi. Rozhoduje o tom, či sa medzi žiakmi a vychovávateľom utvárajú vzťahy kladné, súladné, alebo záporné, napäté v ktorých ľahko dochádza ku konfliktovým situáciám.

Za dobrého vychovávateľa pokladajú žiaci vychovávateľa, ktorým im utvára v škole príjemné a radostné prostredie. Podľa nich je to vychovávateľ, ktorý je k žiakom primerane prísny, ale dobrý, uznanlivý, ktorý má žiakov rád, stretáva sa s nimi aj mimo školy, je spravodlivý, ku všetkým sa správa rovnako a nerobí rozdiely. Žiakov nebije a nekričí na nich, správa sa k nim milo, prívetivo, je veselý, rád si zažartuje, pritom je pokojný a trezlivý.

Za zlého vychovávateľa pokladajú žiaci takého vychovávateľa, ktorý na žiakov vždy a veľmi kričí, často ich trestá, ktorý uprednostňuje niektorých žiakov, nevie sa ovládať, je nervózny a náladový, k žiakom je nespravodlivý, nie je otvorený a úprimný, nedokáže žiakov pochopiť, nemá zmysel pre humor, vysmieva sa žiakom, je k nim ironický, nedokáže vytvoriť správnu atmosféru.

Individuálne osobitosti vychovávateľovej osobnosti žiak posudzuje, prijíma alebo odmieta na základe sebakoncepcie, a tak utvára k vychovávateľovi kladný, alebo záporný vzťah. Najvýznamnejšiu úlohu zohrávajú charakterové, vôľové, citové, temperamentné a pracovné vlastnosti vychovávateľa. Žiaci si ďalej všímajú jeho spoločenské vlastnosti, úroveň spoločenského správania a vystupovania, povest' a autoritu, úpravu zovňajšku a iné. Žiakovo postrehovanie a hodnotenie vychovávateľovej osobnosti má veľký význam, ktorý tkvie v tom, že sa v psychike žiaka stáva reálnym motívom jeho konania a správania. Preto vychovávateľ nemôže byť ľahostajný k odrazu svojej osobnosti vo vedomí žiakov.

U úspešných žiakov, ktoré prejavujú dobré výsledky vo výchovno-vzdelávacom procese, majú učitelia, vychovávateľa tendencie pripisovať si zásluhy ich úspešnosti sebe a nie žiakom.

Pokiaľ ide o žiakov neúspešných majú učitelia, vychovávateľa tendenciu zriekať sa svojej zodpovednosti a vinu prisudzovať žiakom.

Z tohto hľadiska môžeme povedať, že učiteľova resp. vychovávateľova subjektívna zodpovednosť má dve relatívne samostatné zložky : zodpovednosť za úspechy a zodpovednosť za neúspechy žiakov.

Odhaľovaním príčin školskej úspešnosti či neúspešnosti žiakov sa zaoberá teória kauzálnych atribúcií, ktorá skúma, čo môže byť príčinou úspechu či neúspechu žiakov. Podľa Langovej (Prucha,1997) chápu učitelia, vychovávateľa príčiny úspechu či neúspechu žiakov v závislosti, aký obraz si o žiakoch vytvorili.

U žiakov s dobrým prospechom a správaním majú učitelia, vychovávateľa tendenciu sledovať ich úspechy vo vnútorných, stabilných príčinách

U žiakov so zlým prospechom a správaním je to naopak príčiny úspechu vidia vo vonkajších, náhodných príčinách ako sú šťastie, jednoduchosť atď. A príčiny neúspechu vo vnútorných stabilných príčinách (nedostatok schopnosti).

Učitelia a vychovávateľa si teda vytvárajú obraz o žiakoch na základe ich školských výkonov a správania. Keď si tento obraz vytvoria po prvom stretnutí sa so žiakmi pri zaraďovaní do určitej skupiny, majú tendenciu interpretovať príčiny ich úspechu a neúspechu schematicky podľa ich príslušnosti tej ktorej kategórie, takže sa v určitej skupine žiakov vytvárajú trvale priaznivejšie a v inej nepriaznivé podmienky školskej práce a rozvoja vôbec.

Vzťah medzi vychovávateľom a žiakom

Na formovanie osobnosti vychovávateľa a výkon jeho povolania má rozhodujúcu vplyv jeho spätnoväzbový vzťah k žiakom. Kvalita vzťahov medzi ľuďmi významne vplýva na ich prežívanie, správanie a konanie. Bezkonfliktové vzťahy vplývajú na celkový duševný stav zúčastnených, kladne motivujú ich pracovnú činnosť, výkonnosť. Vzťahy poznačené konfliktmi záporne nalaďujú duševný stav zúčastnených, vyvolávajú stenické city, pocit krivdy, neuznania, stresové stavy atď. Vzťah medzi vychovávateľom a žiakom, jeho vplyv najmä na psychiku žiaka je silnejší než vplyv vzťahov medzi dospelými ľuďmi, čo je podmienené jednak vyvíjajúcou sa neustálenou žiakovou psychikou a jednak jeho povahou.

Vzťah medzi vychovávateľom a žiakom hrá významnú úlohu vo výchovno-vzdelávacom procese. Odraz kvality vzťahov medzi vychovávateľom a žiakom možno sledovať vo výchove seba výchove žiakov, ich vzájomnom správaní, duševnom zdraví žiakov i vychovávateľov.

Kvalita vzťahu medzi vychovávateľom a žiakom podstatne ovplyvňuje dosah, šírku a hĺbku vychovávateľovho výchovného a osobného pôsobenia na žiakov. Pri vzájomne dobrom vzťahu má vychovávateľ veľký vplyv na žiakov: žiaci jeho vplyvu nekladú žiadne prekážky, ochotne sa mu podriaďujú a konajú v jeho duchu. Často berú vychovávateľa za svoj vzor, ochotne prijímajú jeho názory, postoje, usilujú sa osvojiť si jeho charakterové, povahové vlastnosti, spôsoby správania a pod.... Pri narušenom vzťahu medzi vychovávateľom a žiakom sa vychovávateľ zriedka stáva vzorom pre žiakov sebaformovanie. Preto by si mal každý vychovávateľ uvedomiť, že žiaci ho sledujú vo všetkom čo robí, počúvajú jeho názory, vnímajú jeho postoje a prístup k nim.

K utvoreniu vzťahu medzi vychovávateľom a žiakom vo výchovno-vzdelávacom procese dochádza v dôsledku ich sústavnej sociálnej interakcie. Jeho utvorenie je nevyhnutnou podmienkou vychovávateľovho pedagogického pôsobenia na žiaka, ktorého mieru a intenzitu určuje kvalita tohto vzťahu.

Vzťah vychovávateľa k žiakovi možno vymedziť ako prežívaný hodnotiaci a citový postoj vychovávateľa k žiakovi. Zakladá sa na zhodnotení vlastnosti a prejavov žiaka, ktoré žiak prejavuje v škole ako aj mimo školy. Zhodnotenie žiakovej osobnosti vychovávateľom pri utváraní vzťahu k nemu môže mať rôzny stupeň zdôvodnenia počnúc utvorením vzťahu na základe „prvého dojmu“, až po utvorenie vzťahu na základe dobrého, objektívneho poznania žiaka.

Vzťah vychovávateľa k žiakovi je vlastne funkciou jeho postoja k sebe samému: vychovávateľ si spravidla váži a obľubuje u žiaka to čo si váži a má rád u seba a naopak. Navonok sa vzťahu vychovávateľa k žiakovi obyčajne prejavuje v miere prejavovaného citového vzťahu v miere úsilia, ktorú vychovávateľ žiakovi venuje, v starostlivosti o žiaka ochotne mu poradiť a pomôcť, v spôsobe správania voči žiakovi, vo volených metódach, formách a prostriedkoch pri práci s nim atď.

Vychovávateľ si utvára vzťah k jednotlivým žiakom i k triede ako celku. Oba vzťahy sú nevyhnutné, navzájom sa prelínajú a doplňujú, ani jeden nemožno nadradovať a odsúvať do pozadia.

Vzťah vychovávateľa k triede utvára istú fyzickú klímu, umožňujúcu vychovávateľovi pedagogický kontakt s triedou a tým aj pedagogické pôsobenie, ktoré závisí od jeho kvality.

Keď má vychovávateľ nesprávny, alebo nedostatočný vzťah k triede ako celku, žiaci konštatujú, že ich vychovávateľ nemá rád a podobný vzťah si utvárajú aj oni k nemu. Dôsledkom toho je často porušovanie disciplíny, vzdorovitosť, neochota žiakov spolupracovať a pod..

Vychovávateľ v priebehu svojej pedagogickej práce prejavuje o žiakov istú starostlivosť, pomáha, radí im, zaujíma sa o ich budúcnosť, plány, prejavuje voči nim isté city atď...Žiaci sa často obracajú na vychovávateľa s tými istými problémami ako na rodičov, hľadajú v nich oporu, pomoc citovú odozvu atď. To podmieňuje, že vo vzťahu medzi vychovávateľom a žiakom je zastúpená aj istá „rodičovsko-synovská“ zložka.

Vzťah medzi vychovávateľom a žiakom je poznačený aj vzájomným dôverovaním si najmä zo strany žiaka rôznymi intímnymi problémami, názormi plánmi a pod.. Ponáša sa na vzťah, aký existuje medzi priateľmi, vstupuje doň istá „priateľská zložka“.

Vychovávateľ a žiaci sa spoločne zúčastňujú na rôznych akciách, prežívajú spolu úspechy a neúspechy, vymieňajú si názory atď.. Vychovávateľ sám vedome i nevedome prenáša na žiakov svoje osobné radosti, ťažkosti, sklamanie atď..

Prejavuje sa pred žiakmi aj zo svojej osobnej stránky, ktorá preniká do jeho vzťahu k žiakom. Svojimi ľudskými vlastnosťami, starosťami, problémami, radosťami sa prejavujú pred vychovávateľom aj žiaci. To znamená, že vo vzťahu medzi vychovávateľom a žiakom je zastúpená aj "osobná ľudská zložka".

Činitele vzťahu medzi vychovávateľom a žiakom z hľadiska povahy a ich vplyvu na vychovávateľa možno rozdeliť na: *uvedomené a neuvedomované*.

K uvedomovaným činiteľom zaraďujeme všetky činy a prejavy vychovávateľovho a žiakovho správania, ktoré vychovávateľ uvedomene berie do úvahy pri utváraní svojho vzťahu k žiakovi.

K neuvedomovaným činiteľom patria tie, ktorých pôsobenie je zistiteľné, ale vychovávateľ ich alebo nepostrehuje alebo ich vôbec nepozná, neuvedomuje si ich.

Z hľadiska povahy ich vplyvu na žiaka na *priame a nepriame*.

K priamym činiteľom možno počítať tie prejavy vychovávateľovej osobnosti, ktoré žiaci bezprostredne vnímajú. Patria sem vychovávateľove vlastnosti, spôsoby správania, postoje, názory, psychické stavy atď..

K nepriamym činiteľom zaraďujeme tie, ktorých pôsobenie žiaci nemôžu priamo vnímať, ale predsa pôsobia cez vychovávateľovu osobnosť tým, že tvoria akési zázemie, na pozadí ktorých sa utvárajú isté prejavy, správanie čo sa premieta aj do vychovávateľovho vzťahu k žiakom. (Ďurič – Štefanovič, 1973)

1.4 Práca vychovávateľa zameraná na rozvoj osobnosti žiakov

Školské kluby sú dôležitými zariadeniami výchovy mimo vyučovania. Školské družiny navštevujú žiaci prvých až štvrtých ročníkov základnej školy.

Vychovávateľ v školskom klube pomáha žiakom pri riešení adaptačných problémov, zabezpečuje im podmienky na oddych a obnovu síl, vedie ich k efektívnemu opakovaniu učiva a príprave na vyučovanie, rozvíja a kultivuje sociálne vzťahy medzi nimi. Vychovávateľ by sa mal zamýšľať aj nad problémami činností detí a mládeže v ich voľnom čase. Mal by podnecovať a usmerňovať také činnosti detí a mládeže, ktoré sú optimálne na ich poznanie a rozvoj.

Je zrejmé, že činnosti rozvíjajú osobnosť najmä vtedy, keď vzbudzujú záujem detí a mládeže o okolitý svet. Sú to činnosti, ktoré pomáhajú žiakom zvládnuť a riešiť výchovné úlohy a požiadavky, otvárajú pred nimi nové poznanie dôležitých stránok života. Ide teda o tie činnosti, v ktorých sa dieťa angažuje. Vychovávateľ by mal využívať tiež činnosti, na výsledky ktorých je dieťa hrdé a sú dôvodom, aby si vážilo samo seba.

Hlavným poslaním výchovno-vzdelávacej činnosti je prispieť k utváraniu čoraz lepších predpokladov na všestranný harmonický rozvoj osobnosti žiakov v podmienkach školskom klube a to zvýraznením úsilia o prehlbenie cieľavedomosti, plánovitosti a zámernosti pedagogickej práce vychovávateľa so žiakmi. Výchovno-vzdelávacia činnosť je organizovaná tak, aby sa žiakom umožnila účasť aj na ďalších formách záujmovej činnosti.

Obsah výchovnej - vzdelávacej činnosti v školskom klube vychádza z pedagogického postavenia, funkcie a poslania, aké má školská družina v systéme výchovno - vzdelávacej činnosti základnej školy ako jej organickej súčasť.

Postavenie školského klubu vyplýva na jednej strane z jednoty výchovno – vzdelávacích cieľov a na druhej strane z rozdielnych spôsobov, akými ich základná škola dosahuje pri vyučovaní a pri výchovno – vzdelávacej činnosti mimo vyučovania.

Výchovné ciele sa realizujú prostredníctvom zvolených foriem a metodík práce, postupov, ktoré čo najefektívnejšie dodávajú činnosti zmysel.

Vychovávateľ vo svojej práci využíva jednotlivé výchovné oblasti, medzi ktoré patria:

Spoločensko – vedná oblasť – jej cieľom je vytvárať u žiakov mravné správanie na základe existujúcich spoločenských noriem správania sa.

Pracovno – technická oblasť – je zameraná na rozvoj tvorivosti žiakov, naučiť ich samostatne pracovať, vytvárať u nich kladný vzťah k práci, rozvíjať ich pracovné zručnosti a návyky.

Rekreačná oblasť – pomáha žiakom odreagovať sa, odstrániť únavu z vyučovania, je prostriedkom na vyrovnanie jednostranného zaťaženia organizmu. Má charakter pohybových hier, hier s pravidlami (kruhovú hru so spevom, hry s loptou, beh, hádzanie, hry na snehu...). Do rekreačnej oblasti zaradíme aj vychádzky s pozorovaním prírody, poznávanie okolia, zmeny v prírode, zber plodov a iné.

Esteticko – výchovná oblasť – jej cieľom je viesť žiakov k vnímaniu estetických hodnôt, rozvíja ich talent.

Prírodovedno – environmentálna oblasť – venuje pozornosť ochrane životného prostredia, dáva priestor pohybu a pobytu na čerstvom vzduchu.

Vychovávateľ vo svojej práci využíva niekoľko metód. Jednou z nich je aj využívanie hier. Hra je svojráznym druhom činnosti, ktorá umožňuje spontánne prejavenie aktivity v spojení s uvoľnením, radosťou a prirodzenosťou. Je pre žiakov príťažlivá a poskytuje im predovšetkým zmenu, odpočinok, radosť a zábavu. Pomáha deťom orientovať sa v prostredí, vo svojich schopnostiach a možnostiach.

Vzhľadom na konkrétne vymedzené ciele výchovného programu možno hry prispôbovať a užšie ich spájať s učebnými a pracovnými činnosťami. Vychovávateľ využíva najmä didaktické, tvorivé a motivačné hry.

Jednou z hlavných úloh školskej družiny je pomoc pri príprave žiakov na vyučovanie. Úlohou učiteľa v škole je učivo dobre vyložiť a precvičiť. Vychovávateľ má učivo utvrdzovať, pomáha učiteľovi dosiahnuť ciele, ktoré dávajú osnovy, preto je dôležitá vzájomná spolupráca medzi učiteľom a vychovávateľom.

Učivo sa v školskom klube precvičuje vypracovávaním domácich úloh, rôznymi zaujímavými hrami a súťažami. Pri príprave na vyučovanie rozvíja vychovávateľ u žiakov správne pracovné návyky, podnecuje ich k samostatnosti a poskytuje im individuálnu pomoc. Vede žiakov k osvojeniu základných techník učenia sa a práce s knihou, k využívaniu učebných pomôcok a pod. Zameriava sa na špecifické potreby žiakov so slabším prospechom a tých, ktorí nemajú na prípravu doma vhodné prostredie, ale neobchádza ani nadaných žiakov, ktorým umožňuje priestor na samostatné vypracovanie úloh.

2 Pedagogická interakcia v školskom prostredí

Základom dobrého vzťahu medzi vychovávateľom a žiakmi je vzájomná interakcia. Pod pojmom interakcia rozumieme vzájomný vzťah, vzájomné pôsobenie, činnosť medzi viacerými subjektmi (spolupráca, súťaživosť, konflikty, sociálne združovanie).

Podstata interakcie spočíva v dôslednom a komplexnom poznaní žiaka. Dôležité je poznať:

- zdravotný stav žiaka,
- rodinné prostredie a zázemie,
- úroveň psychických poznávacích procesov,
- záujmy žiaka,
- postavenie žiaka v kolektíve triedy,
- ako sa žiak prejavuje na iných vyučovacích hodinách, u iných učiteľov.

Pod interakciou myslíme tiež aj to, ako učiteľ respektíve vychovávateľ so žiakmi jedná, ako s nimi komunikuje, aké chovanie navodzuje svojim prístupom k nim atď. (Petlák, E. 2000).

Interakčná stránka sociálneho styku je tá ktorá predpokladá vzájomné pôsobenie. Poznáme tieto základné typy interakcií:

1. koexistencia
2. koordinácia
3. kooperácia – možno ju vymedziť ako najvyššiu formu medziľudskej súčinnosti.

Účastníci si navzájom pomáhajú, dopĺňajú sa svojimi činnosťami, za účelom dosiahnuť čo najefektívnejšie svoj cieľ.

Vzťahy medzi učiteľom, vychovávateľom a žiakmi vyjadrujú aj pojmy ako sú napr.:

empatia – vcítenie sa do myslenia, konania a správania sa žiaka,

facilitácia – pomoc, rady, usmerňovanie,

persuásia - ovplyvňovanie, pôsobenie na žiaka, presviedčanie.

Medzi osobnosťou a skupinou je sociálna interakcia. Pod sociálnou interakciou rozumieme to, že jeden subjekt svojim pôsobením vyvoláva zmenu v druhom subjekte a súčasne je týmto subjektom spätne ovplyvňovaný (in Petlák, E. 2000). To znamená že učiteľ, vychovávateľ svojim prístupom navodzuje aj prístupy žiaka k sebe samému. Každý dobrý učiteľ, vychovávateľ za učením a chovaním sa žiakov hľadá rozhodujúci podiel svojej práce. Musíme pripomenúť, že vytvorenie dobrého vzťahu závisí hlavne od učiteľa, vychovávateľa, jeho vnímavosti k nim. Vychovávateľ jeho reakciou na ich problémy,

záujmy a pod. si získava ich dôveru. Žiaci nechcú svojho vychovávateľa, učiteľa sklamať, majú k nemu dôveru, vedia že môžu učiteľa, vychovávateľa požiadať o pomoc.

2.1 Interakčné vzťahy medzi žiakmi

S pribúdaním rokov dieťaťa sa okruh sociálneho systému rozširuje, a tým sa vynášajú aj nové socializačné vplyvy a pôsobenia. Dieťa sa postupne dostáva do nových skupín, formuje vzťahy s rovesníkmi a nástupom do školy sa ocitá v inštitúcií, ktorá preberá na seba časť socializačných, výchovných a vzdelávacích aktivít.

Školská trieda, je základnou skupinou, prostredníctvom ktorej sa realizuje výchovno-vzdelávací proces. Členovia triedy trávajú spolu väčšinu času, vytvárajú sa najrozmanitejšie medziľudské vzťahy. Školskú triedu môžeme definovať ako zvláštny sociálny útvar, ktorý je odlišný od iných skupín. Každá školská trieda, alebo výchovná skupina prejavuje väčšiu alebo menšiu súdržnosť. Súdržnosť žiakov vedie k usporiadaniu záujmov, potrieb a k splneniu cieľov.

Spolupráca učiteľa, vychovávateľa a žiaka je tým účinnejšia, čím väčšiu aktivitu žiak prejavuje. Učiteľ, vychovávateľ je osobnosťou, ktorá pôsobí na žiakov výchovne, stáva sa ich príkladom a vzorom. (Kačáni a kol.,1999)

Spolužiaci nie sú autoritou, ktorú pre dieťa predstavuje učiteľ, vychovávateľ, ale rovnocennými partnermi (Vágnerová, 1997)

Väčšina skupín má tendenciu deliť sa na menšie podskupiny. Každá taká podskupina si vytvára vlastné normy a členstvo v nej začne závisieť na jej uznávaní. Členstvo v podskupine dáva jej členom pocit bezpečia, spoločenského prijatia. Žiaci podskupinami odmietané zostávajú osamelé, izolované s vedomím svojich sociálnych nedostatkov, ktoré tvoria proti ich členstvu v podskupine. Skupina sa môže stať pre žiakov natoľko dôležitá, že sa v záujme prispôsobenia skupinovým normám vzdajú doposiaľ zastávajúcich presvedčení, a spôsobov správania. Pritom sa môžu značnou mierou odcudziť i vlastným rodičom, učiteľom a ďalšími ľuďom.

Vzhľadom k dôležitosti skupiny pre jednotlivca dáva dobrý učiteľ, vychovávateľ pozor, aby zbytočne neohrozil status jednotlivých detí v očiach spolužiakov. Pokorovanie detí môže vyvolať horšie správanie voči učiteľovi, vychovávateľovi. Niekedy sa môžu celé podskupiny odchyliť o požadovaného správania, alebo môže dôjsť k rivalite medzi podskupinami. Dôležité je postupovať voči týmto podskupinám opatrne. Deti môžu sedieť v laviciach a pracovať s kamarátmi, pokiaľ podávajú dobrý výkon.

Niektoré deti vytvárajú dvojice, kde majú tí druhí na nich zlý vplyv, ovládajú ich alebo ich využívajú. Učiteľ, vychovávateľ v tomto smere môže deťom pomôcť ale on nemôže deťom vyberať kamarátov. Zakazovať deťom, aby sa priatelili pôsobí spravidla opačne. Preto je dôležité viesť deti citlivo k poznaniu, že majú navzájom málo spoločného, alebo, že takého priateľstva majú len nevýhody. Učiteľ, vychovávateľ sa môže snažiť o posilňovanie sebaistoty u detí, ktoré sú na tom v takomto vzťahu horšie. Aby boli pri budúcej voľbe kamarátov samostatnejší. Dieťa bez priateľov býva ohrozené citmi osamelosti.

V školskej triede ako sociálnej skupine rozlišujeme dva druhy vzťahov.

- *Formálne vzťahy* - sú dané organizáciou triedy určuje ich školský poriadok a predpisy. Čím skôr sa žiak prispôsobí, tým skôr plní ciele, ktoré mu vytyčujú učiteľ, vychovávateľ.
- *Neformálne vzťahy* – prebiehajú jednak na úrovni žiak – žiak, jednak na úrovni vychovávateľ (učiteľ) – žiak. Sú výrazom sympatií a blízkosti. Uľahčujú plnenie a prispôsobenie sa formálnych vzťahom.

V školskej triede respektíve výchovnej skupine dochádza k mnohým interakciám žiakov medzi sebou navzájom.

Veľmi dôležité sú vo výchove vo voľnom čase dobré vzťahy medzi vychovávateľom a dieťaťom. Ak vyučovanie môže byť úspešné aj bez nadviazania citového vzťahu žiaka s učiteľom, o výchove vo voľnom čase to neplatí. Výchova vo voľnom čase ovplyvňuje hodnoty a postoje detí a mládeže.

Podľa Pávkovej a kol. (1999) sa vo výchove vo voľnom čase jedná o tieto vzťahy:

- vzťah vychovávateľ – dieťa,
- vzťah vychovávateľ – skupina,
- vzťah dieťa – dieťa,
- vzťah dieťa – skupina,
- vzťah vychovávateľ – vychovávateľ,
- vzťah vychovávateľ – pedagogický kolektív,
- vzťah vychovávateľ – učiteľ,
- vzťah vychovávateľ – majster odborného výcviku,
- vzťah vychovávateľ – nadriadený,
- vzťah vychovávateľ- rodič, rodičia,
- vzťah dieťa – rodičia.

Tieto vzťahy sa navzájom ovplyvňujú, tvoria sociálnu klímu výchovnej skupiny a kultúru organizácie zabezpečujúcej výchovu vo voľnom čase.

Pozitívny vzťah medzi vychovávateľom a dieťaťom vznikne vtedy, keď vychovávateľ záujme dieťa a dieťa prijme vychovávateľa. Výchovné pôsobenie tohto vzťahu sa prejaví tak, že dieťa postupne poznáva a prijíma hodnoty, o ktoré nám vo výchove vo voľnom čase ide. Je dávno známe, že dieťa nevníma vychovávateľa ako profesionála, ale ako človeka.

V niektorých prípadoch môže vychovávateľ, ktorý má k deťom dobrý vzťah, čiastočne nahradiť nefunkčnú rodinu. V období dospievania môže byť práve dobrý vychovávateľ, alebo vedúci záujmového krúžku pre dieťa vzorom.

Deti veľmi rady trávajú voľný čas so svojimi vrstovníkmi v uvoľnenej priateľskej atmosfére. Môžu hovoriť spôsobom aký im vyhovuje o tom, čo ich zaujíma. V takýchto neformálnych skupinách sa však môžu prejavíť aj negatívne javy ako šikanovanie alebo nútenie rovesníkov k antisociálnemu správaniu.

Je potrebné sa často rozprávať s deťmi a mládežou o záujmových vzťahov chváliť žiaduce a trestať nežiaduce formy správania. V zariadeniach pre výchovu vo voľnom čase je vhodné využívať rôzne metódy a formy práce, ktoré podporujú priateľské a kooperatívne vzťahy detí a mládeže.

Z výchovného hľadiska musí vychovávateľ venovať pozornosť všetkým druhom skupín mládeže a najmä rovesníckym skupinám. Rovesnícke skupiny sú prirodzenou formou života detí a mládeže. Každá vrstovnícka skupina má svoj hodnotový systém, pravidlá normy správania, systém sankcií, vodcom v skupine je ten, kto má prirodzenú autoritu.

2.2 Charakteristika interakčného štýlu učiteľa, vychovávateľa

Nikde na svete neexistujú dvaja rovnakí žiaci ani dvaja rovnakí učitelia, vychovávateľa. Spôsob ktorým sa od seba líšia je, ako konkrétny učiteľ, vychovávateľ reaguje na žiakov a ako žiaci reagujú na neho. Toto obojstranné reagovanie predstavuje základ interakčných vzťahov v triede. Môžeme hovoriť o interakčnej jednotke, ktorá je definovaná ako : interakcia medzi aktom požiadavky učiteľa alebo vychovávateľa a reakciou vychovávaného, to znamená žiaka alebo študenta. (Portik, M. 2001)

Pre interakčnú jednotku je charakteristické že:

- je stabilne zachytená;
- môžu sa k nej vracať odborníci;

- je možné, aby ju posudzovali viacerí odborníci;
- je možné ju zachytiť u sekvenčnom dynamickom rade to znamená sledovať ako jedna interakčná jednotka nadväzuje na ďalšiu.

Podľa M. Zeline (1995) môžeme interakčný štýl vymedziť ako: „*Prevládajúci a pre učiteľa vlastný postup, spôsob konania, ktorý sa uplatňuje na vyučovacej hodine, v súlade s jej cieľovým zameraním a časovo – priestorových okolností. Prejavuje sa predovšetkým v štruktúre didaktických aktivít. Vo forme a obsahu jeho komunikácie so žiakmi, v spôsobe riadenia a kontroly ich práce.*“

Na základe načrtnutých definícií charakterizujeme interakčný štýl učiteľa, vychovávateľa ako relatívne trvalú charakteristiku osobnosti pedagóga prejavujúcu sa osobnostnými vlastnosťami, didaktickými zručnosťami a pedagogicko-psychologickými charakteristikami.

Štýl je podmienený pôvodnými i získanými dispozíciami konkrétneho učiteľa napr. kognitívnym štýlom, temperamentom, sebavedomím, profesijnými vedomosťami, i spôsobilosťami a zároveň kontextom situácie, v ktorej sa realizuje.

J. Maňák (2003) rozlišuje v interakčnom štýle učiteľa, vychovávateľa niekoho vrstiev. Najbližšiu vrstvu podľa autora tvorí kognitívny štýl, ktorý je ťažko ovplyvniteľný, pretože je do určitej miery urobený. Túto vrstvu prekrýva tzv. učiteľove poňatie vyučovania, ktoré sa v literatúre označuje ako koncepcia vyučovania. Predstavuje učiteľovi vlastnú filozofiu, spôsob výberu učiva, spôsob komunikácie so žiakmi a pod. Je to vrstva ovplyvniteľná seba vzdelávaním a ďalším vzdelávaním. Na učiteľovu koncepciu vyučovania nadväzuje vrstva zložená z učiteľových spôsobov riešenia pedagogických situácií, ktoré sa dajú meniť dopĺňať vzdelávaním a získavaním nových pedagogických skúsenosti, ale spôsobmi spracovávaní týchto skúsenosti. Poslednú vrstvu tvoria učiteľove pedagogické vedomosti, zručnosti, a skúsenosti, ktoré sú najviac a najjednoduchšie ovplyvniteľné.

Existujú rôzne typológie interakčných štýlov. Podľa Lewina rozlišujeme tri typy - štýly výchovy :

1. Demokratický, teda sociálne integračný
2. Autoritatívny, čiže autokratický
3. Liberálny, tzv. laissez fair

Podľa Flandersa môžeme štýly výchovy rozdeliť do troch dimenzií:

1. Direktívny vychovávateľ
2. Stredne direktívny vychovávateľ

3. Nedirektívny vychovávateľ

M. Pilkiewicz (in M. Zelina, s. 32) vypracoval typológiu štýlov výchovy na základe troch dimenzií:

- náročnosť verus nenáročnosť
- kontrola verus sloboda
- odmeňovanie

Kombináciou jednotlivých znakov potom vznikne osem typov výchovy:

1. *výchova prostredníctvom úspechov*, pre ktorú je dominantný vysoký stupeň akceptácie žiaka, zároveň vysoké požiadavky, častá kontrola a pozitívne sankcie vo forme odmien.
2. *nadmieru starostlivá výchova*, ktorú charakterizuje silná láska a akceptácia, a však nízke požiadavky, častá kontrola a ovplyvňovanie spávania sa žiaka odmenami.
3. *liberárna, zhovievavá výchova*, ktorú charakterizuje láska a akceptácia, nízke požiadavky zriedkavá kontrola a odmeňovanie.
4. *demokratická výchova*, charakterizuje ju láska a akceptácia, vysoké požiadavky, zriedkavá kontrola a odmeňovanie.
5. *prísny, rigorózný autokratizmus*, sa vyznačuje chýbaním akceptácie, až nepriateľstvom, vysokými požiadavkami, častými kontrolami ako hlavný spôsob vplyvu na žiaka dominuje trestanie.
6. *punitívny, trestajúci autokratizmus*, sa prejavuje v chýbajúcej akceptácii zo strany pedagóga, jeho nepriateľstve, vysokými požiadavkami, častými kontrolami a trestaním.
7. *príležitostný autokratizmus*, je typický nepriateľstvom a chýbaním akceptácie, vysokými požiadavkami, zriedkavými kontrolami a trestaním.
8. *zanedbávajúca výchova*, je charakteristická nepriateľstvom a chýbaním akceptácie, zriedkavými kontrolami, nízkymi požiadavkami a absentovaním akéhokoľvek posielania, či už pozitívneho alebo negatívneho. (in Fenyvesiová, L. 2006, str.88.)

Súčasná humanistická koncepcia podčiarkuje prechod od direktívneho štýlu na demokratický, ktorý umožňuje participáciu žiakov na dianí v triede. Pri tvorivých, alebo problémových úlohách je preferovaný liberálny štýl. Dôležité je aby pedagóg dokázal meniť, alebo prispôbovať svoj štýl vzhľadom na situáciu.

2.3 Diagnostikovanie sociálnych vzťahov v skupine

Poznanie vzťahov medzi žiakmi má pre učiteľa, vychovávateľa veľký význam pri riadení výchovno-vzdelávacieho procesu. Pri práci využíva rôzne metódy, ktorými upravuje vzťah medzi žiakmi. Pre žiakov, ktoré sú v kolektíve odmietaní a vyčleňovaní, by mal učiteľ, vychovávateľ voliť taký prístup, aby žiak získal sebaistotu, povzbudzuje ho, zamestnáva ho rôznymi prácami ako pomôcť vychovávateľovi a pod.

Pri riadení výchovno-vzdelávacieho procesu môže učiteľ, vychovávateľ využiť, meranie v oblasti sociálnych vzťahov sociometriu.

Sociometria je vhodnou metódou na analýzu štruktúry vzťahov triedy. Vychovávateľ môže ňou diagnostikovať vzťahy v triede, určiť skupiny a podskupiny, určiť postavenie a pozície jednotlivých žiakov v triede a v skupine. Základom sociometrie je sociometrický test. Sociometrický test (nie je to test v pravom slova zmysle, ide o označenie iného nástroja) zisťuje preferovanie a odmietanie členov v danej skupine. Veľmi dobre sa dá uplatniť pri sledovaní sociálnej dynamiky (napr. po realizovaných zmenách); pri plánovaní pedagogicko-psychologických opatrení; pri predchádzaní a odstraňovaní rôznych výchovných problémov. V prípade potreby môžete realizovať sociometrické techniky každý týždeň, mesiac a porovnávať zmeny.

Údaje získané sociometrickým testom je potrebné usporiadať a spracovať. Pri vyhodnocovaní sociometrie môžete použiť nasledovné tri možnosti:

1. Sociometrická matica – vyjadruje jednotlivé voľby vo forme tabuľky s riadkami a stĺpcami. Je to prvý krok práce so získanými údajmi.
2. Sociogram predstavuje grafické znázornenie vzťahov a postavenia jednotlivcov v skupine. Umožňuje názorné a prehľadné vyjadrenie počtu a smeru jednotlivých volieb. Výhodou sociogramu je to, že hneď vidno obľúbených členov (získajú veľa volieb) aj menej obľúbených členov (získajú málo, príp. žiadne voľby). Pri väčšom počte členov skupiny (nad 20) však treba zvážiť jeho použitie, pretože môže byť neprehľadný.
3. Sociometrický index - predstavuje vyjadrenie volieb v číselnej forme rôznymi matematicko-štatistickými metódami. Používa sa hlavne na hodnotenie skupiny ako celku, ale môžete nimi hodnotiť aj isté znaky jednotlivcov.

Na základe údajov, získané od žiakov, a pomocou sociometrických testov, môže vychovávateľ zistiť napr. postavenie žiaka v triede, či je v kolektíve obľúbený a pod.

Ďalšia technika na analýzu štruktúry vzťahov v triede je *interakčná analýza*. Realizuje sa systematickým pozorovaním spontánnych interakcií medzi členmi skupiny. Výskumník, vychovávateľ si všíma, kto čo robí, s kým a ako často. Vychovávateľ hodnotí rôzne aspekty skupiny, pri rôznych činnostiach (hra, dialóg a i.) a v rozmanitých situáciách (cez prestávky, po vyučovaní a i.). Diagnostickým kritériom môže byť počet telesných a očných kontaktov, vzájomné konflikty a i. Výhodou interakčnej analýzy je to, že sa realizuje za prirodzených podmienok a vychovávateľ získa výsledky viac podobné realite. Nevýhodou je časová náročnosť.

Pre dôkladnejšie poznanie a pre správnu interakciu využíva učiteľ, vychovávateľ rôzne metódy, ich využívaním môže skvalitňovať svoju prácu a optimalizovať prístup k žiakom.

Veľmi významom metódu, ktorú učiteľia, vychovávateľa najčastejšie využívajú je *pozorovanie*. Aby pozorovanie bolo úspešné, musí mať stanovený cieľ, plán a metódu pozorovania. Z časového hľadiska môžu byť pozorovanie: príležitostné, krátkodobé resp. dlhodobé. Učiteľ, vychovávateľ, môže pozorovať prístupy žiakov k učeniu, vzťahy žiaka ku kolektívu, záujem o mimoškolskú prácu, spôsob reakcie na hodnotenie atď. Vychovávateľ, učiteľ na základe pozorovania upravuje svoj prístup k žiakom.

Ďalšou významnou metódou ktorú učiteľ, vychovávateľ využíva je *experiment*. Experiment môže byť prirodzený, to znamená, že si žiaci neuvedomujú priebeh výskumu, realizuje sa v prirodzených podmienkach. Naopak laboratórny experiment sa uskutočňuje upravených podmienkach kde sú zvlášť upravené triedy, využívajú na dokumentáciu sa v kamery, magnetofóny, fotoaparáty a pod. Pri experimente pracuje učiteľ a vychovávateľ väčšinou s dvoma skupinami, alebo triedami. Jedna je experimentálna druhá je kontrolná.

Metódou, kde učiteľ a vychovávateľ využíva verbálnu komunikáciu je *rozhovor*. Je založený na priamom kladení otázok. Rozhovorom, môže zisťovať postoje žiakov k učeniu, k práci mimo vyučovania, názory na metódy práce, na učivo a pod. Prispieva na pochopenie rôznych postojov žiakov.

Je nenáročný s rozhovorom súvisí i využitie dotazníka. *Dotazník* umožňuje podchytiť väčší počet prípadov, nie je však zaručená vierohodnosť odpovedí. Vyhodnocuje sa kvantitatívne a kvalitatívne počtu prípadov a percentuálneho vyjadrenia a pod. Kvantitatívnym spracovaním sa zisťuje slovná zásoba písomná analýza, vyvodenie záverov a pod.

Ďalšou významnou metódou, ktorú vychovávateľ, učiteľ často využíva vo výchovno-vzdelávacom procese, je *projektívna metóda* – slúži na reálnejšie odpovede. Ide o:

- Kresbové projektívne procedúry – na základe ktorej učiteľ, vychovávateľ zisťuje úroveň kreativity žiaka.
- Dotazníkové projektívne metódy – napr. na hodnotenie literárnych prác, zoznamu prečítaných kníh žiaka a pod.
- Projektové interview – vychovávateľ využíva rozhovor na konkrétnu tému, alebo situáciu
- Projektívne postupy v skupinovej práci – vychovávateľ pozoruje ich chovanie prístup k práci, vzájomné vzťahy a pod.
- Pre prácu učiteľa, vychovávateľa je dôležité poznanie rodinnej anamnézy a sociálnych vzťahov v rodine.

Štúdium pedagogických dokumentov a štúdium produktov žiackych prác má obrovský význam pre prácu učiteľa a vychovávateľa. Preštudovaním triednych kníh, denníkov ďalších dokumentov umožňuje učiteľ a vychovávateľ od prvých chvíľ práce so žiakmi voliť primerané prístupovanie k nim.

Rozbor žiackych prác využíva vychovávateľ, učiteľ pre inováciu metód vlastnej práce a na dôkladnejšie poznanie žiaka.

Meranie rôznych výkonov žiakov – využíva učiteľ, vychovávateľ na zisťovanie vedomosti, zručnosti, mravných vlastností a pod.

Najjednoduchšími technikami merania sú ústne, písomné a praktické skúšky.

Na zisťovanie názorov na rôzne oblasti, napr. prístupu vychovávateľa k žiakom môže slúžiť metóda škálovania. *Škálovanie* sleduje objektívne a presné diagnostikovanie a meranie intenzity javov. Príprava škálovania si však vyžaduje využitie rôznych metód, ako napr.: štúdium literatúry, pozorovanie, dotazníky a pod.

Záver

O problematike osobnosti vychovávateľa sa z pedagogického, ako aj psychologického hľadiska u nás uverejnilo pomerne mnoho publikácií. Takmer všetky sú zamerané na vzťah „vychovávateľ - žiak“, nakoľko sa medzi vychovávateľom a žiakom v podmienkach školskej a mimoškolskej práce utvára vzájomný vzťah.

Vzťah medzi vychovávateľom a žiakom vyplýva z podstaty výchovno-vzdelávacieho procesu v škole a v školskom klube. Vyplýva najmä z toho, že žiak sa aktívne podieľa na procese výchovy a vzdelávania, ktoré riadi, koordinuje a usmerňuje učiteľ, vychovávateľ. Vzťah vychovávateľ - žiak sa všeobecne vymedzuje ako prežívaný, hodnotiaci a citový postoj, ktorý vyplýva z vychovávateľovho hodnotenia osobnosti žiaka. Vychovávateľ hodnotí predovšetkým tie vlastnosti a prejavy žiaka, ktoré sa prejavujú najmä v škole, vo výchovno-vzdelávacom procese, ale hodnotí aj osobné, ľudské vlastnosti, ktoré žiak prejavuje i mimo školy. Môžeme konštatovať, že najlepšie výsledky dosahujú žiaci vtedy, ak je ich vychovávateľ dobrý organizátor a zároveň dostatočne prísny. Prílišná neistota a nespokojnosť vychovávateľa produkuje slabšie výsledky u žiakov. Keď vychovávateľ kladie veľkú zodpovednosť na žiakov, tiež dosiahne nižšiu úroveň vedomostí a zručností. Z pohľadu rozvoja citov, motivácie a afektívnej stránky osobnosti má najväčší vplyv vychovávateľovo napomáhanie žiakom a jeho dobré organizačné schopnosti. Keď je vychovávateľ nespokojný, karhajúci a neistý, môže pôsobiť u žiaka negatívny vzťah k učeniu. Pred vychovávateľom je teda kladená neľahká úloha. Keď chcú dosiahnuť dobré výsledky vo výchovno-vzdelávacom procese, musia byť prísni a dominantní. Ak chcú vytvoriť v školskom klube dobrú atmosféru, musia sa stať chápacím a napomáhajúcim vychovávateľom.

Veľké ťažkosti výchovno-vzdelávacieho procesu spočívajú v tom, že ide o mnohostrannú ľudskú činnosť. Výchovná činnosť sa odohráva v interakcii zložitých vplyvov spoločenského prostredia, ktoré priamo i nepriamo ovplyvňujú správanie žiaka a vývin osobnosti žiaka. Každý podnet z prostredia, teda aj výchovný zásah, má vždy určité dôsledky vo vývine a v procese výchovy žiaka. Špecifické kvality osobnosti, a istý výchovný podnet môžu mať rôzne výchovné dôsledky u žiakov, ktorých charakterizujú odlišné vlastnosti osobnosti. Vychovávateľ vo výchovno-vzdelávacom procese musí rešpektovať individuálne zvláštnosti žiakov.

Veľmi dôležitým predpokladom úspešného výchovno-vzdelávacieho procesu je vytvorenie pozitívneho vzťahu medzi vychovávateľom a žiakom. V súvislosti s výchovným vplyvom vychovávateľa sa často stretávame s pojmom „autorita“ vychovávateľa, ktorý je dôležitým výchovným prostriedkom pri formovaní osobnosti žiaka. Vzťah medzi vychovávateľom a žiakom je podmienený odbornými, osobnostnými činiteľmi a spoločenskými kompetenciami. Osobnosť vychovávateľa je jedným z motivačných činiteľov formovania osobnosti žiaka, ktorú žiaci vnímajú ako vzor. Preto dobrý vychovávateľ je schopný vytvárať úprimné vzťahy, vyznačuje sa toleranciou, kreativitou, zodpovednosťou, dôslednosťou, cial'avedomosťou a sebaovládaním.

Príprava vychovávateľa pre potreby súčasnej školy musí byť orientovaná tak, aby vychovávateľ v rámci svojej profesie bol orientovaný nielen na sprostredkovanie nových vedomostí, ale súčasne je potrebné, aby sa jeho osobnosť vyznačovala aj profesionalitou.

Práca môže byť užitočná pre tých, ktorí chcú skúmať vzťahy a súvislosti rozvoja osobnosti žiakov v procese výchovy a mimo vyučovacieho času. Začínajúcim vychovávateľom môže poskytnúť podnety pre náročnú a zodpovednú prácu.

Zoznam použitej literatúry:

BABIAKOVÁ, S. –BRINDZA, J.– ĎUROŠOVÁ, E.: *Pedagogika voľného času a školské kluby detí, Študijné texty pre študijný program: Predškolská a elementárna pedagogika*, Banská Bystrica, 2007

BALOGH, K. – S. Dr. GERENCSEK E.: *Pedagógia – Pszichológia*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1999

BLÁHA, V. a kol.: *Metodické state o výchovno – vzdelávacej práci v školskej družine 1.*, Bratislava, SPN 1988

BOROŠ, J.: *Základy psychológie*, Bratislava, SPN 1977

DRLÍKOVÁ, E. – ĎURÍČ, L.: *Psychológia pre učiteľov*, Bratislava, SPN 1973

ĎURÍČ, L. – ŠTEFANOVIČ, J.: *Psychológia pre učiteľov*, Bratislava, SPN 1973

FEHÉR, I.: *Pedagógia és pszichológia – szöveggyűjtemény*, Comenius Bt., Pécs, 1999

FENYVESIOVÁ, L.: *Vyučovacie metódy a interakčný štýl učiteľa*, Nitra 2006

GAVORA, P.: *Úvod do pedagogického výskumu*. 4.vyd. Bratislava: Univerzita Komenského, 2008. ISBN 978-80-223-2391-8.

HARGAŠOVÁ, M.: *Ako sa robí osobnosť*, Vychovávateľ, 37,1992

HAVRAN, J.: *Pedagogika (úvod do štúdia)*, Košice, 1992

KAČÁNI, V. a kolektív: *Základy učiteľskej psychológie*, Bratislava: SPN, 1999

KATUŠŤÁK, D. 2008. Ako písať vysokoškolské a kvalifikačné práce.

KOMINAREC, I. - ŠUŤÁKOVÁ, V. – DARGOVÁ, J.: *Základy pedagogiky, Vybrané pedagogické problémy*, Prešov 2000

KRATOCHVÍLOVÁ, E.: *Pedagogika voľného času. Výchova v čase mimo vyučovania v pedagogickej teórii a v praxi*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2004.

- NÁKONEČNÝ, M.: *Psychológia osobnosti*, Praha Académia, 1998
- ONDREJKOVIČ, P.: *Úvod do metodológie spoločenskovedného výskumu*. Bratislava : Veda, 2007. 245 s. ISBN 978-80-224-0970-4.
- PÁVKOVÁ, J. a kol.: *Pedagogika voľného času*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-295-5
- PETLÁK, E.: *Pedagogicko-didaktická práca učiteľa*, IRIS, Bratislava 2000
- PRŮCHA, J.: *Moderní pedagogika*, Praha, Portál 1997
- ŠTEFANOVIČ, J.: *Psychológia učiteľovho pedagogického takt*, Bratislava, SPN 1974
- VAŠEK, Š.: *Špeciálna pedagogika*, Sapientia, Bratislava, 1996.
- ZELINA, M.: *Štratégie a metódy rozvoja osobnosti dieťaťa*, Bratislava, IRIS 1996
- ZELINA, M.: *Teórie výchovy alebo hľadanie dobra*. Bratislava : SPN, 2004.
- ŽILÍNEK, M.: *Étos utvárania mravnej identity osobnosti*. Bratislava: Iris 1997 ISBN 80-88778-603.